

Article Type: Research paper

The Impact of Social Capital on Terrorism in West Asia (2007 to 2020)

Abolfazl Delavari¹, Reza Khalili², * Hamed Mehraban inchehbroun³

1. Department of Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

2. Department of Political Science, Kharazmi University, Tehran, Iran.

3. Department of Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Article Info.

Received: 29/11/2024

Accepted: 5/9/2025

Available Online: 11/9/2025

Keywords:

Social Capital, Trust, Participation, Cohesion, West Asia.

* Corresponding Author:

Dr. Hamed Mehraban
inchehbroun

Address: Department of
Political Science, Allameh
Tabataba'i University,
Tehran, Iran.

E-mail:

h_mehraban97@atu.ac.ir

Abstract

The international image of West Asia is strongly linked to terrorism, especially after the September 11 incident. This has been aggravated by the emergence of ISIS and its countless attacks in all parts of the world and the use of limitless violence. Many attempts have been made to explain terrorism, but most of them have not considered social capital as an interdisciplinary concept in this field. Accordingly, the main question of the article is: What impact did social capital have on terrorism in West Asia between 2007 and 2020? To answer the mentioned question, a quantitative method was used, and the data collection method was based on documents and using existing databases (secondary analysis). SPSS version 22 software was also used for data analysis. Data analysis using Pearson's correlation coefficient and stepwise multivariate linear regression indicates that international social capital explains 50% of the changes in the number of terrorist groups, while international trust explains approximately 83% of the changes. It explains the number of attacks by terrorist groups. Finally, institutional participation explains approximately 37% of the intensity of violence committed by terrorist groups. According to the beta values, it can be argued that social capital has had a positive effect on the number of terrorist groups. Institutional participation and international trust have had a negative and positive impact on the intensity of violence and the number of attacks by terrorist groups, respectively.

How to Site:

Delavari, Abolfazl; Khalili, Reza; & Mehraban Incheh Boroun, Hamed. (2025). The Impact of Social Capital on Terrorism in West Asia (2007-2020). *Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 7(2), 394-432.

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Iranian Association of Geopolitics. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

تأثیر سرمایه اجتماعی بر تروریسم در غرب آسیا (۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰)

ابوالفضل دلاوری^۱، رضا خلیلی^۲، *حامد مهربان اینچه برون^۳

۱. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
۲. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
۳. فارغ التحصیل دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹ آذر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴ شهریور ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۲۰ شهریور ۱۴۰۴

چکیده

تصویر بین‌المللی غرب آسیا به‌ویژه پس از حادثه یازدهم سپتامبر به‌شدت با تروریسم پیوند خورده است. این امر با ظهور داعش و حملات بی‌شمار آن در اقصی نقاط جهان و بهره‌گیری از خشونت بی‌حد و مرز تشدید شده است. تلاش‌های بسیاری برای تبیین تروریسم انجام شده است، اما اکثر آن‌ها سرمایه اجتماعی را به‌عنوان مفهومی میان‌رشته‌ای در این زمینه مورد توجه قرار نداده‌اند. براین اساس، پرسش اصلی مقاله این است که سرمایه اجتماعی چه تأثیری بر تروریسم در غرب آسیا در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ داشته است؟ برای پاسخ به پرسش مذکور از روش کمی بهره‌برده شده و روش جمع‌آوری داده‌ها نیز اسنادی و مبتنی بر استفاده از بانک‌های اطلاعاتی (تحلیل ثانویه) موجود بوده است. همچنین از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ نیز برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است. تحلیل داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی چندمتغیره از نوع گام‌به‌گام حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی بین‌المللی ۵۰ درصد از تغییرات تعداد گروه‌های تروریستی را تبیین می‌کند، در حالی که اعتماد بین‌المللی تقریباً ۸۳ درصد از تغییرات تعداد حملات گروه‌های تروریستی را توضیح می‌دهد. درنهایت، مشارکت نهادی تقریباً ۳۷ درصد از شدت خشونت اعمالی توسط گروه‌های تروریستی را تبیین می‌کند. باتوجه‌به مقادیر بنا، می‌توان استدلال کرد سرمایه اجتماعی در تعداد گروه‌های تروریستی تأثیر مثبتی داشته است. مشارکت نهادی و اعتماد بین‌المللی نیز به ترتیب در شدت خشونت و تعداد حملات گروه‌های تروریستی تأثیر منفی و مثبتی بر جای نهاده است.

کلیدواژه‌ها:

سرمایه اجتماعی، اعتماد، مشارکت، انسجام، غرب آسیا.

* نویسنده مسئول:

دکتر حامد مهربان اینچه برون
نشانی: فارغ‌التحصیل دکتری علوم
سیاسی، دانشکده حقوق و علوم
سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی،
تهران، ایران.

پست الکترونیکی:

h_mehraban97@atu.ac.ir

استناد به این مقاله:

دلاوری، ابوالفضل و خلیلی، رضا و مهربان اینچه برون. حامد. (۱۴۰۴). تأثیر سرمایه اجتماعی بر تروریسم در غرب آسیا (۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰). مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، (۲۷)، ۳۹۴-۴۳۲.

۱. مقدمه

تصویر بین‌المللی غرب آسیا به‌ویژه پس از حادثه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ به‌شدت با تروریسم پیوند خورده است. این امر با ظهور داعش و حملات بی‌شمار آن در اقصی نقاط جهان و بهره‌گیری از خشونت بی‌حد و مرز تشدید شده است. تبدیل شدن غرب آسیا به کانون گروه‌های مختلف تروریستی منتسب به اسلام، که برخلاف سایر گروه‌های تروریستی، خشونت را در سطح جهانی اعمال می‌کنند، باعث پیوند اقدامات تروریستی در سطح جهانی با اسلام شده است. زمانی که به داده‌های تروریسم نظری افکنده شود، مشخص می‌شود که غرب آسیا تقریباً کانون تروریسم جهانی است. برای مثال، براساس داده‌های «کنسرسیوم ملی مطالعه تروریسم و پاسخ به آن یا استارت»^۱، تعداد حملات گروه‌های تروریستی در سال ۲۰۱۲ در عراق و اروپا به ترتیب ۳۱۱ و ۱۳ بوده است. همچنین در سال ۲۰۱۶ در مجموع ۹۵۷۹ نفر در نتیجه حملات گروه‌های تروریستی در عراق کشته و مجروح شدند^۲ (Start, 2019). به این موارد یعنی تعداد حملات و شدت خشونت اعمالی از سوی گروه‌های تروریستی باید تعداد گروه‌ها را نیز افزود. «این امر امنیت بین‌المللی را نیز دستخوش چالش جدی کرده است» (Ekhtiari Amiri, Alavian and Vali Nataj, 2020: 24).

گروه‌های تروریستی در غرب آسیا اصولاً جمعیت زیادی از مسلمانان تندرو را جذب می‌کنند بنابراین به دلیل تعداد زیاد گروه‌های تروریستی و شمار زیاد پیروان آن‌ها در این منطقه در مقایسه با سایر مناطق جهان، شدت اعمال خشونت و تعداد حملات آنها، فعالیت تروریستی اغلب این گروه‌ها با اسلام به‌عنوان ایدئولوژی غالب در جوامع منطقه پیوند خورده و بدین ترتیب نوع خاصی از اسلام‌گرایی به نوعی تداعی‌کننده تروریسم در سطح جهانی شده است.

دانشمندان علوم سیاسی در توصیف و تبیین عوامل شکل‌گیری گروه‌های تروریستی از شرایط اقتصادی (Gurr, 1970؛ 15؛ Taylore, 2002)، و ویژگی‌های فرهنگی (Ali, 2016: 122؛ -Kalan Ci-؛ Atwan, 2016؛ Azin and Seifzadeh, 2016)؛ علل سیاسی (tari and Noori, 2015: 1)؛

1. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START)

۲. کنسرسیوم فوق از لحاظ گفتمانی در زمره کشورهای غربی قرار دارد که از بنیان با گفتمان محور مقاومت در رابطه با تروریسم تضاد دارند. برخلاف نگرش نویسندگان، کنسرسیوم مذکور گروه‌هایی مانند انصارالله یمن (حوثی‌ها) را در گروه تروریست‌ها دسته‌بندی می‌کند. درحالی‌که نویسندگان معتقدند این گروه‌ها در محور مقاومت قرار می‌گیرند. این گروه‌ها در مقابل استعمار کشورهای منطقه، دخالت نابجای قدرت‌های فرامنطقه‌ای در مسائل داخلی و منطقه غرب آسیا و غیره، راه مقاومت را در پیش می‌گیرند، اما نویسندگان تلاش می‌کنند فقط داده‌هایی را که استارت ارائه کرده و مربوط به زمان، مکان، تعداد مرگ‌ومیر و مجروحان ناشی از حملات تروریستی و غیره بود، مورد بهره‌برداری قرار دهند بنابراین از حیث گفتمانی کاملاً با دیدگاه آن مخالف هستند.

اجتماعی (Delavari, Khalili and Mehraban Incheboron, 2024)، (nar, 2009: 114-115)؛ Helfstein, 2014) و اختلالات روان‌شناختی (Bozorgmehri, 2019) سخن گفته‌اند. با وجود اینکه عوامل فوق‌قادر به توضیح بخشی از مسئله هستند، اما واقعیت این است که تروریسم بسیار پیچیده و چندوجهی است. به عبارت دیگر، تبیینی جامع و مانع از تروریسم کاری بسیار دشوار و تقریباً نشدنی است، با این حال، سعی می‌شود با نگرستن به تروریسم از منظر سرمایه اجتماعی به‌عنوان مفهومی میان‌رشته‌ای (علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و اقتصاد) جنبه‌های مختلف آن مورد توجه قرار گیرد. علت انتخاب سال ۲۰۰۷ به‌عنوان مبدأ از یک‌سویه نبود بسیاری از داده‌های مورد نیاز مقاله قبل از آن بازمی‌گردد و از سوی دیگر به تحولات بهار عربی مربوط می‌شود.

با توجه به خلأ پژوهشی موجود در ارتباط با تبیین تروریسم این سوال طرح شده است که سرمایه اجتماعی چه تاثیری بر تروریسم در غرب آسیا در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ داشته است؟ فرضیه مطرح‌شده نیز بدین صورت است که سرمایه اجتماعی کشورهای غرب آسیا در سطوح بین‌فردی، ملی (نهادی) و بین‌المللی متفاوت است و بسته به میزان سرمایه اجتماعی آن‌ها در هر سطح و ترکیب مختلف آن‌ها، تعداد گروه‌های تروریستی، شدت خشونت اعمالی از سوی آن‌ها و گستره یا محدوده فعالیت آن‌ها تفاوت پیدا می‌کند. در ادامه، پس از پرداختن به پیشینه پژوهش، چهارچوب مفهومی بررسی می‌شود. در گام بعد با واکاوی روش‌شناسی پژوهش و شیوه‌سنجش متغیرها، یافته‌های پژوهش در سه بخش توصیفی، تحلیلی و استنباطی تجزیه و تحلیل می‌شوند.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های مرتبط با این مقاله را می‌توان در دو دسته مورد بررسی قرار داد که عبارتند از:

۲-۱. سرمایه اجتماعی و تعداد گروه‌های تروریستی

عمار شمائله^۳ (۲۰۱۷) در کتاب «اعتماد و ترور: سرمایه اجتماعی و بهره‌گیری از تروریسم به‌عنوان ابزار مقاومت»، به دنبال کاوشی در رابطه بین اعتماد بین‌فردی تعمیم‌یافته^۴ و مشارکت در یا حمایت از تروریسم است. نویسنده با استناد به خیزش‌های

3. Ammar Shamaileh

4. Generalized Interpersonal Trust

بهار عربی در مصر، لیبی و سوریه تلاش کرده است گزاره‌های خود را در سطح جهانی (مطالعه بین‌کشوری) با استفاده از آزمون رگرسیون حداقل مربعات دو مرحله‌ای^۵ به بوته آزمایش گذارد. بدین منظور، نویسنده هشت گزاره را طرح می‌کند که دلایل تشکیل گروه‌های تروریستی را تبیین می‌کند. گزاره سوم که موضوع اصلی کتاب حول آن می‌چرخد، به فرایند تأثیر اعتماد در تصمیم شهروند متضرر متواضع^۶ برای پیگیری مجازات^۷ به‌وسیله یک سازمان تروریستی یا واگذاری وظیفه به مشارکت‌کننده‌ای^۸ که از مکانیسم‌های کارآمدتر برای مجازات استفاده می‌کند، می‌پردازد. این مدل نشان می‌دهد در کشورهای غرب آسیا افراد تمایلی به تفویض اختیار به افرادی که خارج از شبکه آن‌ها فعالیت می‌کنند، ندارند.

عسل^۹، نگر^{۱۰} و ورثمیر^{۱۱} (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «ایجاد تروریسم از روابط اجتماعی: جنبه تاریک سرمایه اجتماعی» تلاش کرده‌اند گروه زیرزمینی یهودی را که همواره در تلاش برای نابود کردن فلسطینیان از طریق اقدامات تروریستی بوده بررسی کنند. منابع مورد مطالعه نیز دو روزنامه اصلی اسرائیل (مارریو^{۱۲} و یدیعوت آحارانوت^{۱۳})، رأی دادگاه در مورد گروه، مصاحبه با اعضای مختلف و کتابی تحریرشده در مورد تحولات سازمان توسط یکی از اعضای آن بوده است. به‌طورکلی، نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که روابط اجتماعی، هنجارهای مشترک و اعتماد نقش بسیار مهمی در تأسیس سازمان تروریستی ایفا می‌کند.

سیچمن^{۱۴} (۲۰۰۴) در کتاب «درک شبکه‌های ترور»، تروریست‌ها به‌ویژه اسامه بن لادن را خودشیفته بدخیم یا مردی تشنه قدرت و کنترل توصیف نمی‌کند. نویسنده از طریق مطالعه بیوگرافی‌ها (۱۷۲ تروریست)، اعتقاد متعارف‌تری را که افراد به‌وسیله شستشوی مغزی به

5. Two-Stage Least-Squares Regression Model
6. Unselfish Aggrieved Citizen's
7. Seek Retribution
8. Entrepreneur
9. Asal
10. Nagar
11. Rethemeyer
12. Maariv
13. Yediot Hacaaronot
14. Sageman

گروه‌های تروریستی در غرب آسیا می‌پیوندند، زیر سوال می‌برد. براین اساس، بار د بسیاری از نظریه‌های مرتبط با شکل‌گیری تروریسم، او روند ورود به جهاد یا تروریسم «از پایین» - خانواده، دوستان و غیره- را نتیجه‌گیری می‌کند که مبتنی بر سرمایه اجتماعی است.

۲-۱. سرمایه اجتماعی و شدت خشونت اعمالی از سوی گروه‌های تروریستی

هلفشتاین^{۱۵} (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «سرمایه اجتماعی و تروریسم»، به این نتایج دست یافته است که مناطقی که از حیث سرمایه اجتماعی وضعیت مطلوبی دارند، شاهد تشکیل گروه‌های تروریستی زیادی هستند که نسبتاً خشونت کمتری اعمال می‌کنند. در مقابل، مناطقی که از حیث سرمایه اجتماعی وضعیت مطلوبی ندارند، شاهد تشکیل گروه‌های تروریستی کمتری هستند، اما از خشونت بیشتری در عملیات‌های خود بهره می‌برند. نتایج فوق در همه مناطق جهان طی یک دوره ۱۲ ساله صادق بوده است، اما در آفریقا و غرب آسیا نتایج فوق صادق نمی‌کند، زیرا با وجود سطح پایین سرمایه اجتماعی در این مناطق، تشکیل گروه‌های تروریستی بسیار زیاد بوده است.

همان‌طور که در جدول ۱ قابل مشاهده است، برخی پژوهش‌ها در روش پژوهش با این پژوهش اشتراک دارند (کمی و مبتنی بر تحلیل ثانویه)، اما مکان و زمان تحقیق آن‌ها با این مقاله افتراق دارد. برخی دیگر از پژوهش‌ها علاوه بر روش در بررسی مولفه‌های تروریسم نیز با این پژوهش افتراق دارند، به طوری که در این مقاله افزون بر تعداد و شدت خشونت اعمالی از سوی گروه‌های تروریستی، تعداد حملات آن‌ها نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. مهم‌ترین نقطه افتراق این مقاله با پژوهش‌های فوق، تجزیه و تحلیل و سنجش سرمایه اجتماعی در سطوح مختلف بین‌فردی، ملی (نهادی) و بین‌المللی است. در نهایت، برخلاف پژوهش‌های فوق، در این مقاله علاوه بر اعتماد، مشارکت و انسجام اجتماعی نیز به‌عنوان مولفه‌های سرمایه اجتماعی تجزیه و تحلیل می‌شود.

۲. مبانی مفهومی و نظری

قبل از سنجش تاثیر سرمایه اجتماعی در تروریسم لازم است به مبانی نظری و مفهومی متغیرهای مذکور پرداخته و الگوی تحلیل پژوهش مشخص شود.

15. Helfstein

جدول ۱. پیشینه پژوهش

متغیرهای اصلی	یافته‌ها	سطح تحلیل	روش گردآوری داده	مسئله	نویسنده
تعداد گروه‌های تروریستی/اعتماد و مشارکت	عضوگیری القاعده عمدتاً «از پایین» - خانواده، دوستان و غیره- است؛ یعنی سرمایه اجتماعی موجود در جامعه باعث تشکیل گروه‌های تروریستی می‌شود.	موردی	کیفی (مصاحبه)	شناخت فرایند شکل‌گیری و گسترش گروه تروریستی القاعده	سیجمن (۲۰۰۴)
تعداد گروه‌های تروریستی و شدت خشونت/مشارکت، اعتماد و انسجام اجتماعی	مناطق که از حیث سرمایه اجتماعی وضعیت مطلوبی دارند، شاهد تشکیل گروه‌های تروریستی زیادی هستند که نسبتاً خشونت کمتری اعمال می‌کنند. در مقابل، مناطقی که از حیث سرمایه اجتماعی وضعیت مطلوبی ندارند، شاهد تشکیل گروه‌های تروریستی کمتری هستند، اما خشونت بیشتری در عملیات‌های خود دارند (به استثنای آفریقا و غرب آسیا).	جهانی	کمی (تحلیل ثانویه)	تأثیر سرمایه اجتماعی در تعداد گروه‌ها و شدت خشونت اعمالی گروه‌های تروریستی	هلفشتاین (۲۰۱۴)
تعداد گروه‌های تروریستی/ شبکه‌های اجتماعی و اعتماد	روابط اجتماعی، هنجارهای مشترک و اعتماد نقش مهمی در تأسیس یک سازمان تروریستی ایفا کرده است.	ملی	کیفی (مصاحبه و تحلیل محتوا)	نقش سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری گروه تروریستی	عسل، نگرو رشمیر (۲۰۱۴)
تعداد گروه‌های تروریستی/ اعتماد	در کشورهای غرب آسیا افراد تمایلی به تفویض اختیار به افرادی که خارج از شبکه آن‌ها فعالیت می‌کنند، ندارند، به همین جهت، برای مجازات دولت به گروه‌های تروریستی می‌پیوندند که قابل اطمینان‌تر است تا کارآمدتر.	جهانی	کمی	دلایل انواع کنش‌های سیاسی مانند تشکیل یا پیوستن به گروه‌های تروریستی	شمانلیه (۲۰۱۷)
حملات و تعداد گروه‌های تروریستی و شدت خشونت/ اعتماد	تأثیر مثبت اعتماد بین‌المللی بر تعداد و حملات گروه‌های تروریستی و تأثیر منفی اعتماد نهادی بر شدت خشونتی اعمالی از سوی آن‌ها	منطقه‌ای	کمی	تأثیر اعتماد بر تروریسم	دلوری، خلیلی و مهربان اینچه‌برون (۲۰۲۴)

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۲-۱. سرمایه اجتماعی

اکثر محققان موافق‌اند که اصطلاح سرمایه اجتماعی برای اولین بار در سال ۱۹۱۶ توسط هانیفان^{۱۶} که سرمایه اجتماعی را با خوبی، همراهی، همدردی متقابل و آمیزش اجتماعی در میان گروهی از افراد و خانواده‌ها مرتبط می‌کند، استفاده شد (Wool-cock and Narayan, 2000: 227). با این حال، سرمایه اجتماعی مفهوم جدیدی نیست و در آثار جامعه‌شناسان و اقتصاددانان کلاسیک مانند دورکیم و وبر با عناوین مختلف مورد استفاده قرار گرفته است. به طوری که بنکستون^{۱۷} و ژو^{۱۸} (2002: 288-287) بر این باورند که عناصر سرمایه اجتماعی مانند پیوند اجتماعی از طریق هنجارها، از نظریه همبستگی اجتماعی دورکیم سرچشمه می‌گیرد که بیان می‌کند همکاری نتیجه اجتماعی شدن به هنجارهای مشترک است. «بحث‌های شدیدی بین جامعه‌شناسان، دانشمندان علوم سیاسی و اقتصاددانان ادامه دارد که آیا سرمایه اجتماعی واقعاً «سرمایه» است و اینکه باید به طور گسترده تعریف شود یا محدود یا اینکه ساخته شده^{۱۹} یا موهبت^{۲۰} است» (Narayan, 1999: 6).

بوردیو^{۲۱} سرمایه اجتماعی را چنین تعریف می‌کند: «مجموع منابع واقعی که به داشتن شبکه‌ای بادوام از روابط کم و بیش نهادینه‌شده آشنایی متقابل مرتبط است که به هر یک از اعضای خود پشتوانه سرمایه متعلق به جمعی را فراهم می‌کند، اعتباری که به آن‌ها حق اعتبار به معانی مختلف کلمه را می‌دهد» (Bourdieu, 1986: 249). کلمن^{۲۲} سرمایه اجتماعی را از طریق کارکرد آن به صورت زیر تعریف کرده است: «یک موجود واحد نیست، بلکه مجموعه‌ای از موجودیت‌های مختلف است که دو ویژگی مشترک دارند: همه آن‌ها از جنبه‌ای از ساختار اجتماعی تشکیل شده‌اند و کنش‌های خاص افراد در آن ساختار تسهیل می‌کنند. مانند سایر اشکال سرمایه، سرمایه اجتماعی

16. Hanifan

17. Bankston

18. Zhou

19. constructed

20. endowment

21. Bourdieu

22. Coleman

مولد است و دستیابی به اهداف معینی را که در غیاب آن قابل دستیابی نیستند، ممکن می‌سازد» (Coleman, 1990: 302). از نظر کلمن، سرمایه اجتماعی صرفاً سطح فردی ارتباط اجتماعی نیست، بلکه ویژگی یک ساختار اجتماعی مانند یک سازمان، جامعه مسکونی یا محل کار است (Villalonga-Olives & Kawachi, 2015: 62). به گفته پاتنام^{۲۳} و دیگران، سرمایه اجتماعی «ویژگی‌های سازمان اجتماعی است، مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که می‌توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند» (Putnam, et al. 1993: 167). او همچنین آن را به‌عنوان «ارتباطات بین افراد، شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای متقابل و قابل اعتمادی که از آن‌ها ناشی می‌شود» تعریف کرده است (Putnam, 2000: 19). لین^{۲۴} در جدیدترین تعریف خود سرمایه اجتماعی را به‌عنوان «منابع تعبیه‌شده در یک ساختار اجتماعی که در اقدامات هدفمند، قابل دسترسی/یا بسیج می‌شوند» دانسته است (Lin, 2017: 12).

در این پژوهش تعریف برت^{۲۵} (2017: 32) مدنظر قرار می‌گیرد که سرمایه اجتماعی را به این صورت تعریف کرده است: «استعاره‌ای است که در آن ساختار اجتماعی نوعی سرمایه است که می‌تواند برای افراد یا گروه‌های خاصی مزیت رقابتی در تعقیب اهدافشان ایجاد کند». علت انتخاب این تعریف این است که سرمایه اجتماعی در این تعریف صرفاً کارکرد مثبت ندارد.

۲-۱-۱. سطوح سرمایه اجتماعی

در این پژوهش، سرمایه اجتماعی در سه سطح بین فردی تعمیم یافته، ملی (نهادی) و بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف) سرمایه اجتماعی بین فردی تعمیم یافته: اعتماد بین فردی نشان‌دهنده سطح اعتماد در یک گروه یا کشور است که شامل میزان اعتماد مردم به دیگران و غریبه‌هاست (Gü nay and Sü lü n, 2021: 1986) بنابراین منظور از این سطح از سرمایه اجتماعی میزان

23. Putnam

24. Lin

25. Burt

اعتماد، مشارکت و انسجام مردم با غریبه‌ها یعنی مردمی است که آن‌ها را نمی‌شناسند.

ب) سرمایه اجتماعی ملی یا نهادی: منظور از این سطح از سرمایه اجتماعی روابطی است که بین جامعه و دولت حاکم است. شهروندان چقدر به سازمان‌ها و نهادهای موجود در جامعه شامل دادگاه‌ها، پلیس و غیره اعتماد دارند و چقدر در برنامه‌های مرتبط با دولت مانند انتخابات شرکت می‌کنند. در نهایت، انسجام (وضعیت اعتراضات سیاسی و غیره) بین جامعه و دولت در چه وضعیتی قرار دارد.

ج) سرمایه اجتماعی بین‌المللی: می‌توان آن را شامل سازمان‌ها، نهادها، گرایش‌ها، روابط، ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر روابط بین کشورها و همکاری آن‌ها برای توسعه سیاسی و اقتصادی در جامعه بین‌المللی قلمداد کرد. به بیان دیگر، سرمایه اجتماعی بین‌المللی آن دسته از روابطی را شامل می‌شود که تولید کالاهای مادی و غیرمادی را برای کشورها تسهیل می‌کند (Khalili & Mehraban Incheboron, 2019: 129).

۲-۱-۲. انواع سرمایه اجتماعی

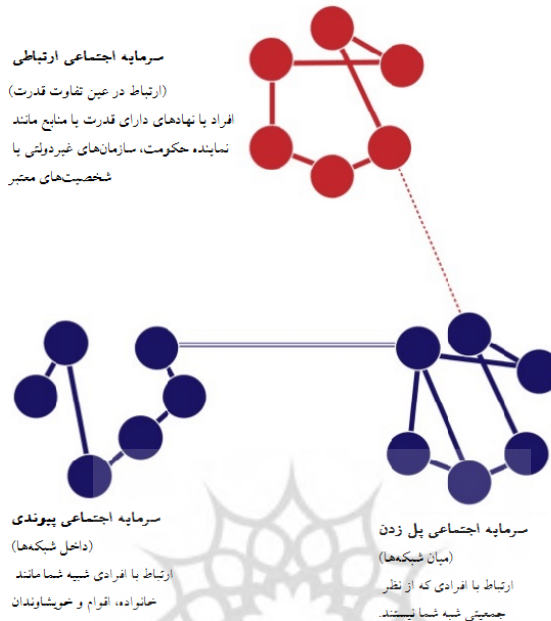
پاتنام ایده پیوند (انحصاری)^{۲۶} و پل زدن (فراگیر)^{۲۷} را طبق تمایز گرانووتر^{۲۸} بین پیوندهای ضعیف و قوی استوار کرد (Putnam, 2000: 20-21). برخی اولی را سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و دومی را سرمایه اجتماعی برون‌گروهی می‌نامند (Mehregan N, Daliri, 2015: 121). علاوه‌براین دو نوع، برخی از نوع سوم سرمایه اجتماعی یعنی ارتباطی نیز سخن گفته‌اند (Szreter and Woolcock, 2004: 655).

نوع پیوندی سرمایه اجتماعی شامل تعمیم روابطی است که در حال حاضر وجود دارد. نوع پل زدن شامل ایجاد روابط جدید فراتر از حلقه اجتماعی فعلی است. در نهایت، نوع ارتباطی شامل ایجاد روابط اجتماعی با رهبران یا مقامات دولتی یا خصوصی برای اعمال نفوذ و قدرت آنهاست (Drew, 2022). در شکل زیر، انواع سرمایه اجتماعی قابل مشاهده است:

26. exclusive

27. inclusive

28. Granovetter

شکل ۱. انواع سرمایه اجتماعی (Source: Page, 2017: 6)

۲-۱-۳. ابعاد سرمایه اجتماعی

ناهایت و گوشال با رویکردی سازمانی - که بعدها به اکثر حوزه‌ها تعمیم داده شد- ابعاد سرمایه اجتماعی را به ساختاری^{۲۹}، شناختی^{۳۰} و رابطه‌ای^{۳۱} تقسیم‌بندی کرده‌اند (Nahapiet & Goshale, 1998: 251) که هر کدام از عناصر مختلفی برخوردارند.

«سرمایه اجتماعی ساختاری به ساختارهای اجتماعی نسبتاً عینی و قابل مشاهده بیرونی مانند شبکه‌ها، انجمن‌ها، نهادها، قوانین و رویه‌هایی که آن‌ها را تجسم می‌کنند، اشاره دارد» (Groo- taert & Van Bastelaer, 2002: 3). می‌توان بین شبکه‌های رسمی و غیررسمی در درون سرمایه اجتماعی ساختاری نیز تمایز قائل شد. شبکه‌های غیررسمی، که معمولاً به آن‌ها شبکه‌های

29. structural
30. cognitive
31. Relational

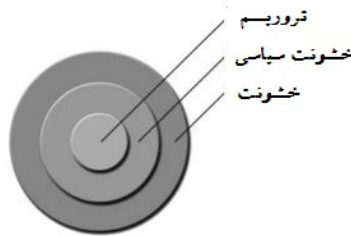
اجتماعی گفته می‌شود، مخاطبانی هستند که بین دوستان، خانواده، همسایگان و همکاران وجود دارد. از سوی دیگر، شبکه‌های رسمی با مشارکت سازمانی ارتباط دارند و مستلزم تماس‌های درون انجمن‌های داوطلبانه و همچنین تماس‌های بین شهروندان و کارمندان دولت هستند (Pax- (ton, 1999: 99-100).

عنصر شناختی اعتماد به منابعی اشاره دارد که فراهم‌کننده مظاهر، تعبیرها، تفسیرها و سیستم‌های معانی مشترک در میان گروه‌هاست. مهم‌ترین جنبه‌های این بُعد از اعتماد عبارت‌اند از: زبان و قواعد مشترک و حکایات مشترک (تجربیات و خاطرات مشترک) (Naha-piet & goshale, 1998: 253-254). بعد رابطه‌ای سرمایه اجتماعی توصیف‌کننده انواع روابط شخصی‌ای است که افراد با همدیگر به واسطه تاریخی از تعاملات گسترش داده و بر روابط خاصی همچون احترام و رفاقت که رفتار را تحت تاثیر قرار می‌دهد، تمرکز دارد. بعد رابطه‌ای با توجه به محورهای اعتماد، تعهدات، هنجارها و هویت عملیاتی شده است و منظور از آن این است که تا چه حد افراد به همدیگر اعتماد دارند، در موقع نیاز به یکدیگر کمک می‌کنند و با هم صادق و راستگو هستند، احساساتشان را با یکدیگر در میان می‌گذارند، به همدیگر احترام می‌گذارند و خود را متعلق به یک واحد می‌دانند (Nahapiet & goshale, 1998: 254-256).

۲-۲. تروریسم

همان‌طور که در شکل شماره ۲ نشان داده شده است، استپلی^{۳۲} (2009: 16) تروریسم را نوعی از خشونت سیاسی می‌داند که آن هم به نوبه خود جزئی از مفهوم کلی خشونت است. وی خشونت سیاسی را استفاده یا تهدید به خشونت برای اهداف سیاسی تعریف کرده است. همچنین تروریسم را نیز مستلزم تهدید یا استفاده از خشونت برای اهداف سیاسی قلمداد کرده است. به این ترتیب، تروریسم و خشونت سیاسی دو ویژگی مشترک دارند. تروریسم و خشونت سیاسی در انتخاب اهداف و ایجاد و بهره‌برداری از ترس با هم متفاوت هستند. درحالی‌که همه تروریسم خشونت سیاسی است، همه خشونت‌های سیاسی تروریسم نیستند (Stapley, 2009: 16). استپلی با افزودن غیرنظامیان، تروریسم را چنین تعریف کرده: پدیده‌ای سیاسی که از طریق آن مهاجمان با هدف ایجاد و استفاده از ترس، افراد غیرنظامی را تهدید می‌کنند یا از خشونت بهره می‌برند (Stapley, 2009: 29).

32. Stapley

شکل ۲. رابطه تروریسم، خشونت و خشونت سیاسی (Source: Stapley, 2009: 16)

گاریسون^{۳۳} (2003: 41) ۱- عمدی بودن، ۲- عقلانی بودن، ۳- عمل خشونت‌آمیز ۴- برای دستیابی به یک هدف سیاسی ۵- با ایجاد ترس ۶- در مخاطب یا جامعه هدف ۷- برای تغییر رفتار در آن مخاطب یا جامعه را از ویژگی‌های کلیدی تروریسم دانسته است. ماتوسیتز^{۳۴} (2013: 4) تروریسم را استفاده از خشونت برای ایجاد ترس به دلایل سیاسی، مذهبی یا ایدئولوژیک که در آن هدف ترور عمداً اهداف غیرنظامی (مانند غیرنظامیان یا نمادهای نمادین) است، تعریف می‌کند که مقصود آن دستیابی به بیشترین تبلیغات قابل دسترس برای یک گروه، هدف یا فرد است.

ادبیات مربوط به تروریسم، آن را با جنایتی که توسط بازیگران غیردولتی به جای دولت‌ها مرتکب شده‌اند مرتبط می‌داند. به همین دلیل است که برخی استفاده از اصطلاح تروریسم را برای توصیف اقدامات دولت‌ها رد می‌کنند. از نظر آن‌ها دولت‌ها را نمی‌توان در مورد تروریسم مجرم شناخت، زیرا کنوانسیون‌های بین‌المللی وجود دارد که استفاده غیرقانونی و عمدی از زور توسط دولت‌ها علیه غیرنظامیان را هم در زمان جنگ و هم در زمان صلح ممنوع می‌کند. به همین جهت، گانور استدلال می‌کند که یک تعریف عینی و جامع از تروریسم عبارت است از استفاده عمدی یا تهدید به استفاده از خشونت علیه غیرنظامیان برای دستیابی به اهداف سیاسی، ایدئولوژیک و مذهبی (Ganor, 2020: 289).

۲-۱- تروریسم قدیم و جدید

درحالی‌که تروریسم به‌عنوان ابزار سیاسی در طول تاریخ حضور داشته است، دو نوع گروه‌های

33. Garrison

34. Matusitz

تروریستی با انگیزه‌های ایدئولوژیک ضد سرمایه‌داری و تجزیه‌طلب قومی (ملی‌گرایان) در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ ظهور کردند. تروریست‌های ایدئولوژیک به دنبال تغییر نظام سیاسی، اجتماعی و اقتصادی موجود بودند (Wilkinson, 2011: 25). گروه‌های تجزیه‌طلب نیز به دنبال تعیین سرنوشت سیاسی بودند (Wilkinson, 2011: 164).

نقطه شروع تروریسم جدید توسط اکثر نویسندگان حمله به مرکز تجارت جهانی در سال ۱۹۹۳ میلادی و حملات به مترو توکیو و دو سال بعد در شهر اوکلاهاما شناسایی شده است (Simon & Benjamin, 2000: 59). با این حال، وقایع ۱۱ سپتامبر دو تغییر عمده در تجلی تروریسم ایجاد کرد. اولاً، تغییر از تروریسم قدیمی به سمت مظاهر جدید تروریسم که توسط بازیگران غیردولتی مشخص می‌شود. ثانیاً، نشان‌دهنده تغییر تروریسم از وقوع عمدتاً در داخل مرزهای داخلی به تروریست‌هایی است که از این مرزها فراتر رفته و از انواع فاجعه‌بارتر زور استفاده می‌کنند (Matthee, 2019: 6).

برخلاف ساختارهای سازمانی سلسله‌مراتبی سفت و سخت تروریست‌های قدیمی، گروه‌های تروریستی جدید به‌طور فزاینده‌ای بخشی از جنبش‌های گسترده‌تری شکل و نامشخص هستند که از ساختار سست و غیرمتمرکز و شبکه‌ای یا سلولی بهره می‌برند. این موضوع آزادی و استقلال بیشتری برای اعضا در اتخاذ و پیشبرد تصمیمات تاکتیکی، اجرای عملیات، انتخاب هدف و ... فراهم کرده است (Hoffman, 2001: 418). ویژگی‌های تروریسم جدید شامل استفاده از سلاح‌های غیرمتعارف است. تروریست‌ها با انگیزه مذهبی و ضدمدرنیته برانگیخته می‌شوند. حملات در مقیاس بزرگ و تصادفی برای دستیابی به هدف خود یعنی خشونت، بدون ساختار سازمانی ثابت و عمدتاً در قالب حملات گریزگرنها و بدون رهبر انجام می‌شود (Matthee, 2019: 6-7). «تروریسم گریزگرنها» به اقدامات تروریستی اطلاق می‌شود که توسط افراد تنها انجام می‌شود، در مقابل اقداماتی که از سوی سازمان‌های تروریستی یا ارگان‌های دولتی انجام می‌شود (Hamm & Spaaij, 2017: 5).

۲-۲-۲. امواج تروریسم

چهار موج تروریسم مدرن دیوید راپاپورت^{۳۵} یکی از محدود نظریه‌های اصلی در تحقیقات تروریسم است. این یک تقسیم‌بندی تاریخی از تروریسم مدرن است که از دهه ۱۸۸۰

35. David Rapoport

تا به امروز گسترش یافته است. چهار موج راپاپورت به یک پدیده جهانی و نه ملی یا منطقه‌ای اشاره دارد. امواج براساس چهار مؤلفه مشترک نظریه واحدی را تشکیل می‌دهند. مؤلفه‌های مذکور شامل زمان، فضا^{۳۶}، واحد^{۳۷}‌های شرکت‌کننده و قصد^{۳۸} یا امید هستند (Kaplan, 2010: 33).

موج اول (آنارشیست، ۱۸۷۹-۱۹۲۰): در سال ۱۸۷۹، در روسیه آغاز شد و پس از تبدیل شدن به یک پدیده جهانی تا اواسط دهه ۱۹۲۰ تا حد زیادی فروکش کرد (Rapoport, 2022: 65).

موج دوم (ضداستعماری ۱۹۱۹-۱۹۶۰): پس از جنگ جهانی دوم، فعالیت‌های تروریستی تا حدودی به این دلیل ظاهر شدند که منشور آتلانتیک بیان می‌کرد که قدرت‌های پیروز قلمرو خود را گسترش نمی‌دهند و همه مردم حق تعیین سرنوشت دارند. سازمان ملل جایگزین جامعه ملل شد و آن اصول را اجرا کرد. هنگامی که جنگ تمام شد، برخی از قدرت‌های پیروز بخش‌هایی از امپراتوری‌های خارج از کشور خود را از بین بردند. مناطقی که آزاد نشدند به مکان بسیاری از عملیات‌های تروریستی موفقیت‌آمیز تبدیل شدند و این موج زمانی پایان یافت که انرژی دولت‌ها، نه انرژی تروریست‌ها از بین رفت (Rapoport, 2022: 111-112).

موج سوم (چپ جدید ۱۹۶۰-۱۹۹۰): در دهه ۱۹۶۰ میلادی، با شدت گرفتن جنگ سرد، جهان به طرز شگفت‌انگیزی تغییر کرد و اتحاد جماهیر شوروی سعی کرد به گروه‌های رادیکال در جهان سوم کمک کند. دو رویداد در جهان سوم در این دوره حیاتی بود: نخست، پیروزی کاسترو در کوبا که باعث ایجاد گروه‌های تروریستی در جهان سوم شد و دوم، جنگ طولانی ویتنام در جان بخشیدن به گروه‌های تروریستی که برای آمریکا بسیار مهم بود. گروه‌های خارجی از امکانات آموزشی سازمان آزادی‌بخش کوبا و فلسطین استفاده کردند. سازمان آزادی‌بخش فلسطین به برجسته‌ترین گروه موج تبدیل شد، زیرا حملات بیشتری را در خارج از کشور انجام می‌داد تا در داخل. گروه‌ها و افراد از کشورهای مختلف معمولاً در حملات همکاری می‌کردند. در داخل نیز اهدافی با اهمیت بین‌المللی مانند سفارتخانه‌ها هدف قرار می‌گرفتند (Rapoport, 2022: 151-152).

36. Space

37. UNIT

38. PURPOSE

موج چهارم (مذهبی ۱۹۷۹-۲۰۲۰): در این موج دین برای توجیه ترور مورد استفاده قرار گرفت. گروه‌های تروریستی یهودی، سیک و مسیحی نیز خیلی زود پس از گروه‌های تروریستی اسلام‌گرا ظهور کردند، اما گروه‌های اسلام‌گرا بزرگ‌تر، بادوام‌تر و تأثیر جهانی بیشتری داشتند. «بمب انتحاری» یا «شهادت خود»^{۳۹} به‌عنوان تاکتیک متمایز موج چهارم، آن را به مخرب‌ترین موج تبدیل کرد. تنها گروه‌های مذهبی که این تاکتیک را پذیرفتند، گروه‌های اسلام‌گرا بودند. القاعده به مهم‌ترین گروه این موج تبدیل شد (Rapoport, 2022: 197-198). محمدی، متقی و سوری (۲۰۲۳) نیز در این زمینه از بنیادگرایی در قالب پساسازمان‌گرایی سخن گفته‌اند.

کاپلان^{۴۰} استدلال می‌کند که موج پنجم تروریسم شروع شده است که مشخصه آن گروه‌هایی است که از سیاست بین‌الملل سرخورده شده‌اند و در مقابل به سمت درون می‌چرخند و «خاص‌گرا، بومی‌گرا و متمرکز بر کمال یک نژاد یا گروه قبیله‌ای» می‌شوند (Ka- plan, 2007: 545). کاپلان تبیین می‌کند که چگونه یک گروه جدید شورشی برای ایجاد موج پنجم تروریسم T که نویسنده از آن به‌عنوان نژاد جدید نام برده، ظهور کرده است (Heshmati, Rezaei & Toraby, 2020: 34). کاپلان پدیده فوق را از طریق مطالعه خمرهای سرخ در کامبوج و ارتش مقاومت لرد در اوگاندا کشف کرد. این دو گروه اشتراکات زیادی داشتند که کاپلان آن‌ها را به‌عنوان ۱۷ ویژگی یک گروه ایده‌آل موج پنجم معرفی کرد (Kaplan, 2010: 46).

تفاوت عمده بین موج پنجم و موج‌های قبلی در این است که فرد تروریست فکر بازسازی یک عصر طلایی از دوران گذشته یا ایجاد یک عصر طلایی جدید را در سر دارد. عصر طلایی یک مفهوم آرمان‌شهری است که تنها توسط گروهی که فعالانه در جهت آن کار می‌کنند می‌تواند ایجاد یا بازآفرینی شود. پیروان، گروه را به‌عنوان عاملی فعال در ایجاد بهشت می‌بینند. این امر ایده‌ای نیست که فقط در زمینه‌های مذهبی مطرح شود، بلکه در ایدئولوژی‌های سیاسی مانند ناسیونال سوسیالیسم نیز می‌تواند مطرح شود (Kaplan, 2010: 47).

۲-۳. الگوی تحلیل

انواع، ابعاد و سطوح سه‌گانه سرمایه اجتماعی قادرند تأثیرات مختلفی در سطوح و انواع مختلف تروریسم داشته باشند. به همین جهت، الگوی تحلیل پژوهش حاضر بر این مبنا استوار شده

39. self-martyrdom

40. Kaplan

که سرمایه اجتماعی و تروریسم نبایستی به عنوان یک کل در نظر گرفته شوند، بلکه بایستی با مشخص کردن معنا و مفهوم مدنظر و سطوح و انواع مختلفشان، متغیرهای تاثیرگذار در آن‌ها را شناسایی کرد. در شکل زیر الگوی پژوهش نشان داده شده است.

شکل ۳. الگوی تحلیل

۳. روش‌شناسی

پژوهش حاضر از حیث رویکرد، کمی؛ از حیث زمان، دوره‌ای و از حیث جمع‌آوری داده‌ها مبتنی بر داده‌های ثانویه (لگاتوم و مرکز داده تروریسم جهانی یا استارت و...) بوده است. سرمایه اجتماعی و تروریسم به ترتیب متغیر مستقل و وابسته پژوهش هستند. داده‌های جمع‌آوری شده

با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ تحلیل شده‌اند.

جامعه آماری مورد نظر ما کشورهای غرب آسیا هستند، ولی از آنجاکه تعداد آن‌ها برای یک پژوهش زیاد است بر ۶ نمونه خاص تمرکز شده است. نمونه‌گیری هدفمند از نوع «نمونه‌گیری برای رسیدن به معرف بودن» متناسب با اهداف تحقیق شناخته شده است. هدف از انتخاب این نوع نمونه‌گیری هدفمند این بوده است که نمونه انتخاب شده معرف کل خاورمیانه باشد. برای دستیابی به این هدف، از روش «انتخاب موارد بارز»^{۴۱} استفاده شده است^{۴۲}. موارد بارز نیز با مشورت و راهنمایی چهار متخصص در حوزه خاورمیانه و تروریسم انتخاب شدند. استدلال اصلی متخصصان این بوده است که کشورهای یمن، عراق و سوریه از حیث سرمایه اجتماعی و تروریسم در زمره کشورهای ضعیف و تقریباً ورشکسته منطقه هستند. در مقابل، قطر و عمان در هر دو متغیر وضعیت مطلوبی دارند، همچنین ایران نیز وضعیت متوسطی را در قیاس با دو دسته کشورهای انتخاب شده داشته است.

۳-۱. تعاریف عملیاتی

همان‌طورکه در جدول شماره ۲ نشان داده شده است، برای سنجش اعتماد و مشارکت در سطح «بین‌فردی تعمیم‌یافته»^{۴۳} و ملی و همچنین انسجام اجتماعی در سطح بین‌فردی از داده‌های موسسه لگاتوم (Prosperity, 2021) استفاده شده است، زیرا موسسه مذکور معتبرترین و تنها مرکز سنجش اعتماد در کشورها در سطح جهانی قلمداد می‌شود. با این حال، تمرکز آن بر سنجش متغیر مذکور در سطح بین‌فردی و ملی است بنابراین برای سنجش وضعیت اعتماد و مشارکت کشورها در سطح بین‌المللی و انسجام اجتماعی در سطح ملی و بین‌المللی نویسندگان شاخص‌هایی را انتخاب کردند.

برای سنجش اعتماد در سطح خرد، شاخص اعتماد بین‌فردی تعمیم‌یافته انتخاب شده است. موسسه لگاتوم برای سنجش اعتماد نهادی نیز شاخص‌های اعتماد به ارتش، حکومت ملی، سیستم قضایی و دادگاه‌ها، موسسات مالی و بانک‌ها، اعتماد عمومی به سیاستمداران و

41. Typical Case Sampling

۴۲. روش مذکور، معمولاً در مواردی که زمینه پژوهش جدید بوده و پژوهش‌های کیفی معدودی در آن زمینه انجام شده است مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش پژوهشگر یک فرد، گروه یا مجموعه را بررسی می‌کند که نمونه یا معدل موضوع مورد بررسی است. چالش این روش این است که نمونه بارز چه باشد. پژوهشگر در این زمینه باید با چند متخصص در آن زمینه مشورت کند تا توافق در این زمینه به دست آید (Ranjbar, et al. 2012: 39).

43. Generalized Interpersonal Trust

پلیس محلی را ملاک قرار داده است (Prosperity, 2021). برای سنجش اعتماد بین‌المللی شاخص‌هایی انتخاب شدند که نشان می‌دهند میزان اعتماد یک کشور به جامعه بین‌المللی یا اعتماد جامعه بین‌المللی تا چه اندازه است. شاخص‌های مذکور عبارت‌اند از: میزان هزینه‌های نظامی (SIPRI, 2020)، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (The World Bank, 2021) و فرار مغزها^{۴۴} (Fund For Peace, 2021). میزان هزینه‌های نظامی نشان می‌دهد که کشور مذکور برای تامین امنیت خود اصل خودیاری را در پیش گرفته و اعتماد اندکی به دیگران دارد بنابراین هزینه نظامی زیاد به منزله بی‌اعتمادی به سایر کشورها یا جامعه بین‌المللی است (اعتماد دولت به جامعه بین‌المللی یا سایر کشورها). همچنین میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز نشان می‌دهد که یک کشور تا چه اندازه مورد اعتماد دولت‌ها و شرکت‌های چندملیتی و غیره است که آن‌ها حاضرند سرمایه خود را به یک کشور وارد کنند (اعتماد جامعه بین‌المللی به یک دولت).

موسسه لگاتوم برای سنجش مشارکت اجتماعی، دو شاخص کمک‌های داوطلبانه^{۴۵} و کمک مالی به امور خیریه را مورد توجه قرار داده است. همچنین برای سنجش مشارکت ملی یا نهادی در کشورها نیز دو شاخص شرکت در انتخابات و ابراز نظر به یک مقام عمومی را انتخاب کرده است (Prosperity, 2021). برای سنجش مشارکت بین‌المللی کشورها با در نظر گرفتن ابعاد سرمایه اجتماعی، چهار شاخص جهانی شدن اقتصادی^{۴۶} (KOF, 2021)، جهانی شدن سیاسی^{۴۷} (KOF, 2021)، توریسم (World Tourism Organization, 2021) و نرخ دسترسی به اینترنت (The World Bank, 2021) برگزیده شدند. ذکر این نکته مهم است که هر کدام از شاخص‌های انتخاب‌شده شامل زیرشاخص‌هایی هستند که پرداختن به آن‌ها بسیار مفصل است. فقط با ذکر یک نمونه سعی می‌شود نشان داده شود که شاخص‌های انتخابی چگونه به هدف پژوهش جامه عمل می‌پوشانند. میزان جهانی شدن سیاسی با توجه به تعداد سفارتخانه‌ها و کمیسیون‌های عالی در یک کشور، تعداد سازمان‌های بین‌المللی که کشور عضو آن‌هاست، تعداد مأموریت‌های صلح سازمان ملل که یک کشور در آن‌ها شرکت کرده است و تعداد معاهدات امضا شده بین دو یا چند دولت سنجیده می‌شود. این شاخص نشان می‌دهد که

44. Human Rights and Rule of Law Index

45. Volunteering

46. Economic Globalization

47. Political Globalization

میزان مشارکت بین‌المللی یک کشور یا دولت چقدر بوده است (KOF, 2021).

موسسه لگاتوم برای سنجش سطح انسجام اجتماعی در سطح خرد، شاخص‌های احترام، فرصت دوست‌یابی، کمک گرفتن از خانواده و دوستان در شرایط سخت و در نهایت گرفتن انرژی مثبت از خانواده را مورد توجه قرار داده است. در سطح نهادی، شاخص‌های ثبات سیاسی (The World Bank, 2021)، ضریب جینی (The World Bank, 2021) و شکایت گروهی^{۴۸} (Fund For Peace, 2021) برای سنجش وضعیت پیوندها یا انسجام روابط یک کشور با جامعه بین‌المللی نیز شاخص جهانی شدن اجتماعی (KOF, 2021) در نظر گرفته شده است.

جدول ۲. سطوح، مولفه‌ها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی

متغیر	ابعاد	مولفه	سطوح	شاخص	زیرشاخص	سال	مقیاس	طیف
سرمایه اجتماعی	ساختاری	اعتماد	ملی (نهادی)	اعتماد نهادی	اعتماد بین‌فردی	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					اعتماد به ارتش	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					اعتماد به حکومت ملی	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					اعتماد به سیستم قضایی و داده‌گاهها	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
	شناختی	اعتماد	بین‌المللی	اعتماد بین‌المللی	اعتماد عمومی به	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					سیاستمداران	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					اعتماد به پلیس محلی	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					مهاجرت انسان‌ها و فرار مغزها	۲۰۰۷	رتبه	۱۲۰-۱۰
					هزینه‌های نظامی	۱۹۸۸	عدد	مقدار
					سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۱۹۷۰	عدد	مقدار (دلار)

48. Group Grievance

جدول ۲. سطوح، مولفه‌ها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی

متغیر	ابعاد	مولفه	سطوح	شاخص	زیرشاخص	سال	مقیاس	طیف
			بین فردی	مشارکت اجتماعی	کمک‌های داوطلبانه	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					کمک مالی به امور خیریه	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
			ملی	مشارکت نهادی	ابراز نظر به یک مقام عمومی	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					مشارکت در انتخابات	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
	شناختی	بین‌المللی	مشارکت بین‌المللی	جهانی شدن اقتصادی	۱۹۷۹	عدد	۱۰۰-۰	
				توریسم	۲۰۰۰			
				جهانی شدن سیاسی	۱۹۷۹	عدد	۱۰۰-۰	
	سرمایه اجتماعی		بین فردی	شبکه‌های اجتماعی و روابط خانوادگی و فردی	نرخ دسترسی به اینترنت	۱۹۹۷	عدد	۱۰۰-۰
					احترام	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					فرصت دوست‌یابی	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					کمک گرفتن از خانواده و دوستان در شرایط سخت	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
	انسجام اجتماعی		ملی	قدرت حکومت در ایجاد یا حفظ انسجام اجتماعی	گرفتن انرژی مثبت از خانواده	۲۰۰۷	رتبه	۱۰۰-۰
					ثبات سیاسی	۱۹۹۶		-۲/۵ -۲/۵
					شاخص شکاف جنسیتی	۱۹۹۱	رتبه	۱-۰
	رابطه‌ای				شکایت گروهی	۲۰۰۷	رتبه	۱۲۰-۱۰
					پیوندها با جامعه بین‌المللی	۱۹۷۹	عدد	۱۰۰-۰

(منبع: یافته‌های تحقیق)

سه متغیر تعداد گروه‌های تروریستی، میزان شدت خشونت اعمالی و تعداد حملات آن‌ها برای سنجش وضعیت تروریسم در غرب آسیا براساس ادبیات پژوهش استخراج شده است. تعداد گروه‌های تروریستی به این صورت سنجیده می‌شود که در دوره مورد مطالعه، چند گروه تروریستی در کشورهای انتخاب‌شده شکل گرفتند. وجود این گروه‌ها براساس داده‌های بانک اطلاعاتی تروریسم، صرفاً گروه‌هایی را شامل می‌شود که عملیات تروریستی انجام داده‌اند.

میزان شدت خشونت اعمالی گروه‌های تروریستی براساس تعداد کشته‌شدگان و مجروحان در عملیات‌های آن‌ها بررسی خواهد شد. این شاخص با استفاده از رتبه‌بندی بانک اطلاعاتی تروریسم که در قالب «آسیب‌پذیری از تروریسم» هر ساله ارائه می‌شود، سنجیده می‌شود. در نهایت، تعداد حملات آن‌ها نیز در سه سطح ملی، فراملی و بین‌المللی مورد توجه قرار می‌گیرد. در جدول زیر، تعریف عملیاتی متغیرهای سه‌گانه تروریسم قابل مشاهده است:

جدول ۳. تعریف عملیاتی مولفه‌های تروریسم

تعریف عملیاتی	مولفه
گروه‌هایی که فعالیت تروریستی داشته‌اند	تعداد گروه‌ها
تعداد کشته و زخمی‌ها	شدت خشونت
تعداد حملات	گستره فعالیت

۳-۲. یکسان‌سازی شاخص‌ها

همان‌طور که در جدول شماره ۲ قابل مشاهده است، برای سنجش سرمایه اجتماعی و تروریسم، شاخص‌های انتخاب‌شده - از یک‌سو در مقیاس و طیف سنجش و از سوی دیگر در تعداد کشورهای مورد سنجش (حتی در هر شاخص در سال‌های مختلف) - به‌صورت یکسان ارائه نشده‌اند. به همین جهت، نخست باید به یکسان‌سازی شاخص‌ها توجه شود.

از آنجاکه اکثر شاخص‌های انتخاب‌شده براساس طیف صفر تا صد مورد سنجش

قرار می‌گیرند، احتمالاً بهترین روش برای یکسان‌سازی این است که سایر امتیازات مثل صفر تا ۱۰ نیز به صفر تا صد تبدیل شوند. به عبارت دیگر، برای شاخص‌هایی که در اصل صفر تا صد محاسبه می‌شوند فقط یکسان‌سازی تعداد کشورها در سال‌های مختلف انجام می‌شود، اما برای سایر شاخص‌ها نخست طیف موجود به طیف صفر تا صد تبدیل می‌شود و سپس یکسان‌سازی تعداد کشورها انجام می‌شود. زمانی که همه شاخص‌ها به رتبه تبدیل شدند، رتبه هر کشور تقسیم بر کل تعداد کشورها در آن رتبه‌بندی می‌شود و عدد به‌دست‌آمده ضربدر صد می‌شود. در هر سال و در همه شاخص‌ها این فرمول به کار گرفته می‌شود تا یکسان‌سازی انجام شود. وقتی این فرمول به کار گرفته شد، صفر بهترین و صد بدترین رتبه محسوب می‌شود. این موضوع در ترسیم نمودار ما را با مشکل مواجه می‌کند. به طوری که در نگاه اول این‌گونه به نظر می‌رسد که کشوری که امتیاز آن به صفر نزدیک‌تر است، رتبه بالاتر یا بدتری دارد. برای حل این مشکل، رتبه تمام کشورها از صد کم شد. بدین ترتیب، در ترسیم نمودارها امتیاز بیشتر به معنای رتبه پایین‌تر یا وضعیت بهتر است.

۴. نتایج و یافته‌ها

یافته‌های پژوهش در سه بخش یافته‌های توصیفی، تحلیلی و استنباطی تجزیه و تحلیل می‌شوند.

۴-۱. یافته‌های توصیفی

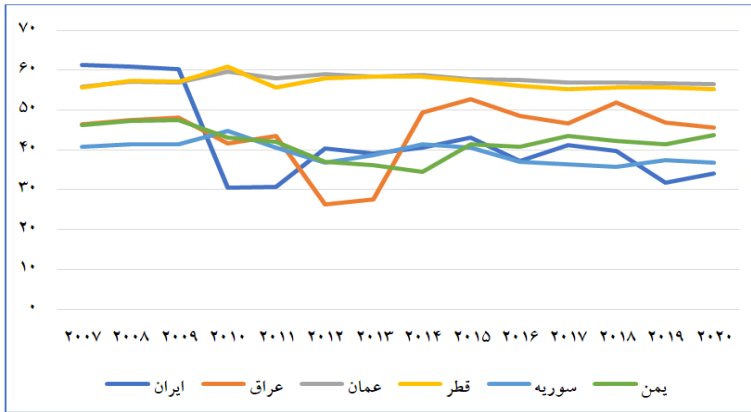
یافته‌های توصیفی مرتبط با سرمایه اجتماعی و تروریسم و مولفه‌های آن‌ها به ترتیب زیر است:

۴-۱-۱. سرمایه اجتماعی

یافته‌های سرمایه اجتماعی در سه سطح بین‌فردی، ملی و بین‌المللی بررسی می‌شوند:

الف) سرمایه اجتماعی بین‌فردی

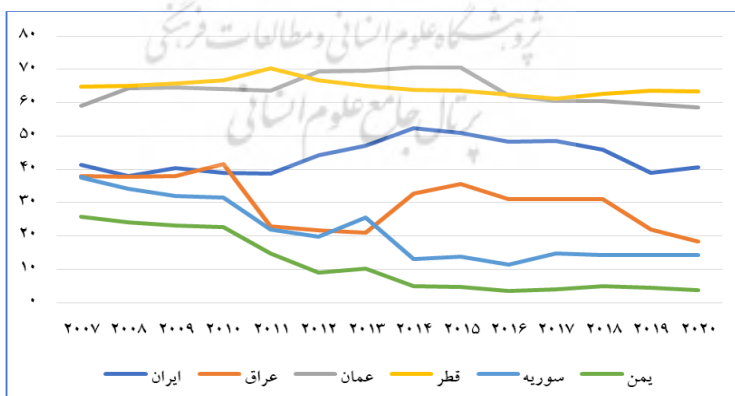
همان‌طور که در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است، ایران با میانگین رتبه ۶۱ در سال ۲۰۰۷ بهترین وضعیت را داشته است. در مقابل، عراق در سال ۲۰۱۲ با میانگین رتبه ۲۶ بدترین وضعیت را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۱. روند سرمایه اجتماعی سطح بین فردی در کشورهای مورد مطالعه

ب) سرمایه اجتماعی نهادی

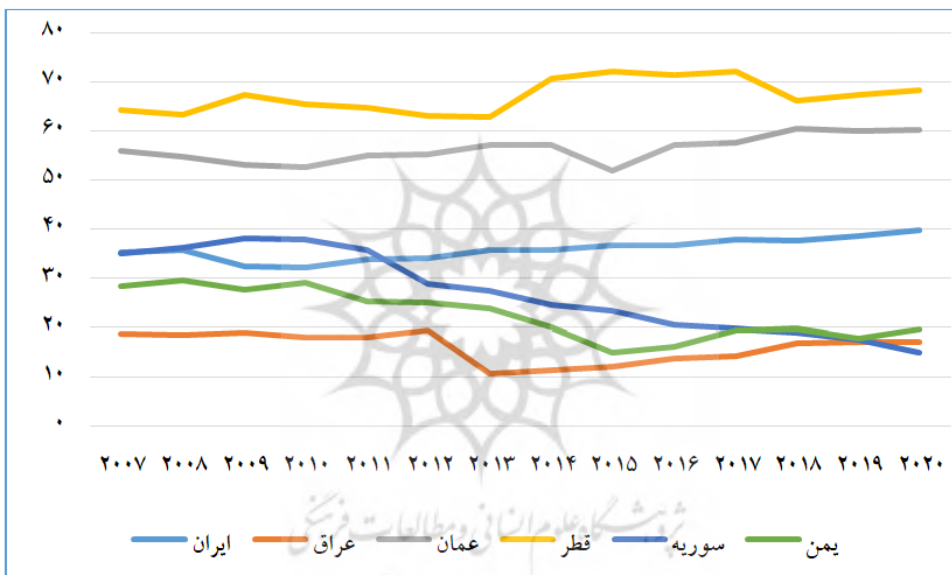
در میان کشورهای مورد مطالعه، عمان در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ با میانگین رتبه ۷۱ بهترین وضعیت را به خود اختصاص داده است. در مقابل، یمن با میانگین رتبه ۴ در سال ۲۰۱۶، بدترین رتبه را به خود اختصاص داده است. برخلاف قطر و عمان، سایر کشورها عملکرد پرنوسانی در این سطح به ثبت رسانده‌اند. در نمودار زیر، میانگین رتبه کشورهای مورد مطالعه از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ در سطح سرمایه اجتماعی نهادی نشان داده شده است:

نمودار ۲. روند سرمایه اجتماعی نهادی سطح خرد در کشورهای مورد مطالعه

ج) سرمایه اجتماعی بین‌المللی

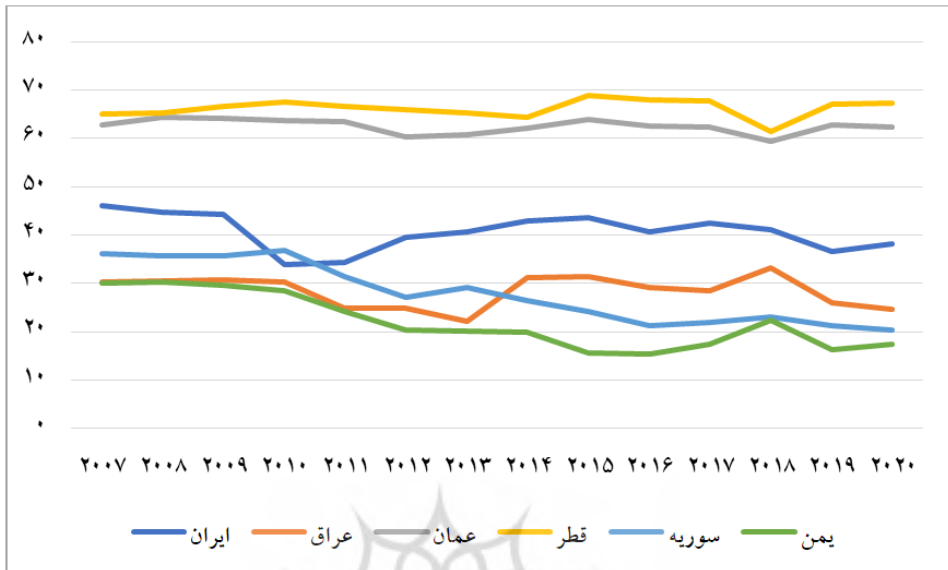
بهترین و بدترین وضعیت را در این سطح از سرمایه اجتماعی، قطر و عراق به ترتیب در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۳ با میانگین رتبه ۷۲ و ۱۱ به خود اختصاص داده‌اند. برخلاف سوریه، یمن و عراق، سه کشور باقی‌مانده روند صعودی در این سطح از سرمایه اجتماعی داشته‌اند. در نمودار زیر، روند میانگین رتبه کشورها از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ نشان داده شده است:

نمودار ۳. روند سرمایه اجتماعی سطح بین‌المللی در کشورهای مورد مطالعه

د) میانگین سرمایه اجتماعی

قطر با میانگین رتبه ۶۹ در سال ۲۰۱۵، بالاترین رتبه را در بین کشورهای مورد مطالعه کسب کرده است. در مقابل، یمن با میانگین رتبه ۱۵ در سال ۲۰۱۶ پایین‌ترین رتبه را داشته است. در نمودار زیر روند تحول میانگین رتبه کل سرمایه اجتماعی کشورها قابل مشاهده است:

نمودار ۴. روند سرمایه اجتماعی در کشورهای مورد مطالعه

میانگین رتبه کشورهای طی سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ نیز در جدول شماره ۴ قابل مشاهده است. قطر با میانگین سرمایه اجتماعی ۶۷ و عراق با میانگین ۱۶ به ترتیب بهترین و بدترین امتیاز را در سطح بین‌المللی سرمایه اجتماعی کسب کرده‌اند. در سطح نهادی یمن (۱۱) و قطر (۶۵) به ترتیب پایین‌ترین و بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند. برخلاف دو سطح مذکور که اختلاف بین کشورهای مورد مطالعه زیاد است، در سطح بین‌فردی عمان با میانگین ۵۸ و سوریه با ۳۹ اختلاف بسیار زیادی با یکدیگر ندارند.

۴-۱-۲. تروریسم

تغییر و تحولات تروریسم طبق شاخص‌های شدت خشونت، تعداد حملات و تعداد گروه‌های تروریستی به ترتیب زیر است:

الف) تعداد حملات

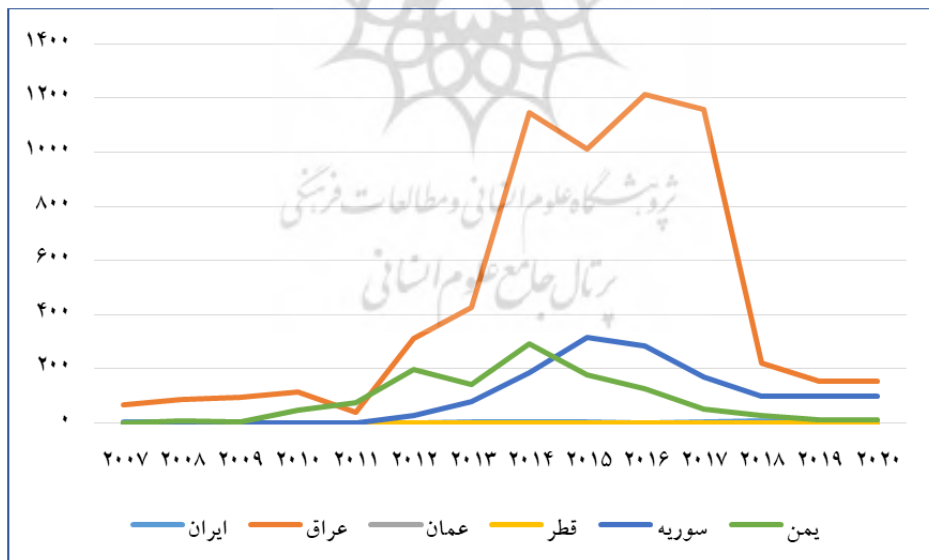
بیشترین تعداد حملات تروریستی طی سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ در عراق رخ داده است، به طوری که تعداد حملات در سال ۲۰۱۶ به ۱۲۱۲ افزایش یافته است. بیشترین و کمترین

حملات تروریستی در ایران با ۹ و صفر حمله به سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۱ بازمی‌گردد. در عمان و قطر نیز هیچ حمله تروریستی طی سال‌های مورد مطالعه به ثبت نرسیده است.

جدول ۴. میانگین رتبه کشورها در سطوح مختلف سرمایه اجتماعی

کشور / مولفه	سرمایه اجتماعی بین فردی	سرمایه اجتماعی ملی	سرمایه اجتماعی بین‌المللی
ایران	۴۲/۱۹	۴۳/۸۹	۳۵/۹۱
عراق	۴۴/۵۰	۳۰/۲۱	۱۶/۰۳
عمان	۵۷/۶۰	۶۴/۰۸	۵۶/۳۴
قطر	۵۶/۹۲	۶۴/۶۷	۶۷/۰۶
سوریه	۳۹/۳۱	۲۱/۲۹	۲۷/۰۸
یمن	۴۱/۹۴	۱۱/۴۲	۲۲/۶۰

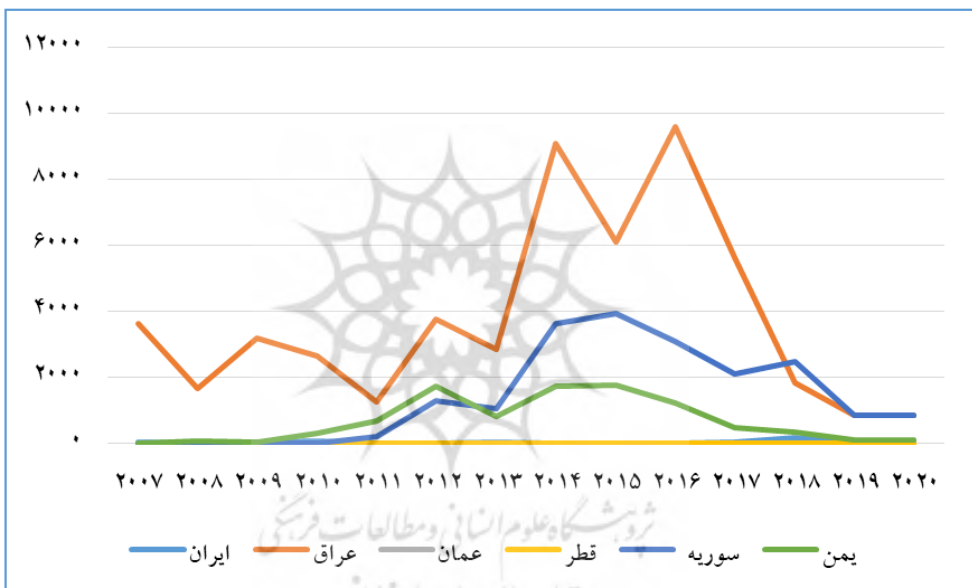
(منبع: یافته‌های تحقیق)

نمودار ۵. روند تعداد حملات تروریستی در کشورهای مورد مطالعه

ب) شدت خشونت

همان طور که در نمودار شماره ۶ قابل مشاهده است، طی سال‌های مورد مطالعه، مجموع کشته‌ها و مجروحان در عراق نسبت به کشورهای دیگر بسیار بیشتر بوده است، به طوری که ۹۵۷۹ نفر کشته و مجروح در پی حملات تروریستی سال ۲۰۱۶ بر جای مانده‌اند. برای عمان و قطر مجروح و کشته‌ای به ثبت نرسیده است. ۱۸۷ نفر مجروح و کشته در سال ۲۰۱۸ نیز بالاترین میزان تلفات ایران در سال‌های مورد مطالعه بوده است.

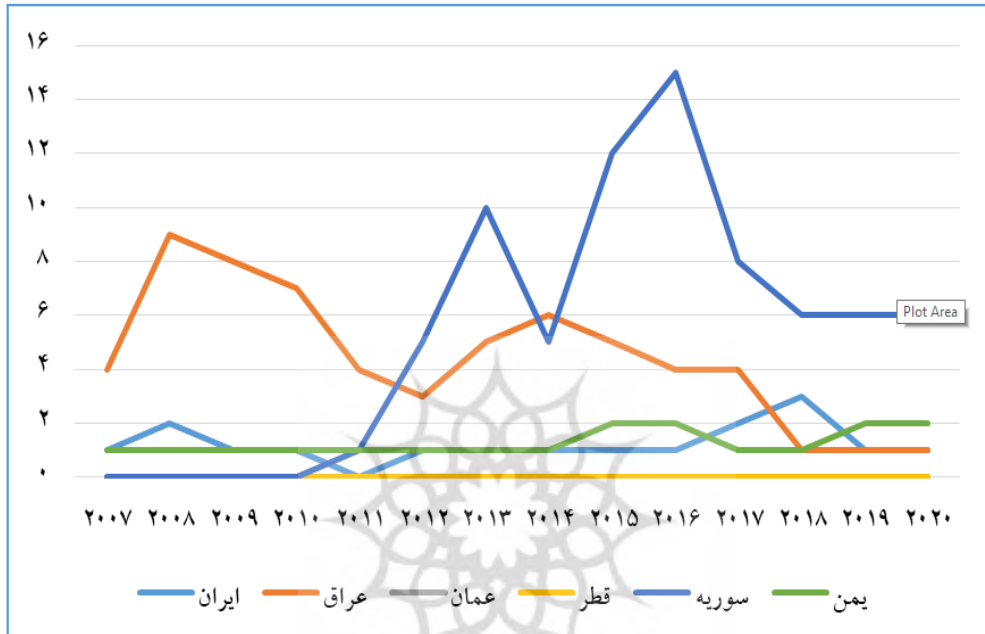

نمودار ۶. روند شدت خشونت گروه‌های تروریستی در کشورهای مورد مطالعه

ج) تعداد گروه‌ها

حملات تروریستی ۱۵ گروه در سال ۲۰۱۶ در سوریه به ثبت رسیده است که بیشترین میزان در بین کشورهای مورد مطالعه است. ذکر این نکته مهم است که برای شمارش تعداد گروه‌های تروریستی، فقط حمله به عنوان معیار فارغ از آسیب‌ها و ضررهای مالی و جانی مدنظر قرار گرفته است. بیشترین تعداد گروه‌های تروریستی ثبت شده در ایران با

سه گروه به سال ۲۰۱۸ باز می‌گردد. روند تحول تعداد گروه‌های تروریستی در نمودار زیر قابل مشاهده است:

نمودار ۷. روند تحول تعداد گروه‌های تروریستی در کشورهای مورد مطالعه

(د) مجموع و میانگین تروریسم

در طی سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰، در سوریه ۷۴ گروه تروریستی به ثبت رسیده است که بیشترین میزان در بین کشورهای مورد مطالعه است. همچنین بیش از ۵ گروه تروریستی در هر سال در این کشور حملات تروریستی انجام داده‌اند. به شکل عجیب و حیرت‌آوری، مجموع حملات تروریستی در عراق ۶۲۰۵ مورد بوده است. میانگین حملات تروریستی در عراق طی یک سال نیز ۴۴۳ مورد بوده است. در نهایت، با تقریباً ۵۳ هزار مجروح و کشته، بیشترین شدت خشونت در عراق به ثبت رسیده که این مقدار به معنای آسیب دیدن تقریباً ۴ هزار نفر در هر سال در این کشور است.

جدول ۵. مجموع و میانگین تروریسم در کشورهای مورد مطالعه

کشور / متغیر	تعداد حملات		تعداد گروه‌ها		شدت خشونت	
	مجموع	میانگین	مجموع	میانگین	مجموع	میانگین
ایران	۴۴	۳	۱۷	۱/۲۱	۵۱۰	۳۷
عراق	۶۲۰۵	۴۴۳	۶۲	۴/۴۲	۵۲۹۴۹	۳۷۸۲
قطر	۰	۰	۰	۰	۰	۰
عمان	۰	۰	۰	۰	۰	۰
سوریه	۱۳۶۶	۹۷	۷۴	۵/۲۸	۱۹۴۸۰	۱۳۹۱
یمن	۱۱۸۰	۸۴	۱۸	۱/۲۸	۹۳۱۴	۶۶۵

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۴-۲. یافته‌های تحلیلی

برای تحلیل یافته‌ها از آنجا که رابطه متغیرها خطی است، نخست برای تعیین جهت رابطه از آزمون همبستگی پیرسون بهره برده می‌شود، در گام بعد برای توضیح اینکه چند درصد از تروریسم توسط سرمایه اجتماعی قابل تبیین است، از آزمون رگرسیون گام به گام بهره برده می‌شود.

۴-۲-۱. تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و تروریسم بر اساس آزمون همبستگی

همان‌طور که در جدول شماره ۶ قابل مشاهده است، بر اساس مقادیر به دست آمده بین سرمایه اجتماعی نهادی و شدت خشونت، یعنی ضریب همبستگی ($0/605^+$) و سطح معناداری ($0/022$)، می‌توان استدلال کرد که بین این دو متغیر رابطه معناداری برقرار است. این موضوع بیانگر این است که به هر میزان که سرمایه اجتماعی نهادی افزایش پیدا کند، از شدت خشونت گروه‌های تروریستی کاسته می‌شود. همچنین طبق ضریب همبستگی ($0/737^{**}$) و سطح معناداری ($0/003$) حاصل شده بین سرمایه اجتماعی نهادی و تعداد حملات نیز می‌توان گفت به هر میزان سرمایه اجتماعی در این سطح روند صعودی داشته، تعداد حملات گروه‌های تروریستی افزایش یافته است.

بین سرمایه اجتماعی بین‌المللی و تعداد گروه‌های تروریستی نیز با ضریب همبستگی ($0/707^{**}$) و سطح معناداری ($0/005$)، رابطه معناداری وجود داشته است. این امر حکایت از این دارد که با افزایش سرمایه اجتماعی بین‌المللی، تعداد گروه‌های تروریستی نیز افزایش می‌یابد. همچنین بر تعداد حملات آن‌ها نیز افزوده می‌شود.

جدول ۶. رابطه سرمایه اجتماعی و تروریسم

تعداد حملات		تعداد گروه		شدت خشونت		سرمایه اجتماعی و تروریسم
معناداری	همبستگی	معناداری	همبستگی	معناداری	همبستگی	
۰/۰۷۳	۰/۴۹۳	۰/۷۰۰	۰/۱۱۳	۰/۱۶۶	-۰/۳۹۲	سرمایه اجتماعی بین‌فردی
۰/۰۰۳	۰/۷۳۷ ^{**}	۰/۴۴۲	۰/۲۲۴	۰/۰۲۲	-۰/۶۰۵ [*]	سرمایه اجتماعی نهادی
۰/۰۰۰	۰/۸۹۱ ^{**}	۰/۰۰۵	۰/۷۰۷ ^{**}	۰/۱۹۴	-۰/۳۶۹	سرمایه اجتماعی بین‌المللی

(منبع: یافته‌های تحقق)

۲-۲-۴. تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و تروریسم با استفاده از رگرسیون

در این بخش تلاش می‌شود تا نشان داده شود که سطوح مختلف سرمایه اجتماعی تا چه اندازه قادر به تبیین تروریسم هستند.

الف) رابطه سرمایه اجتماعی و تعداد گروه‌های تروریستی

بر اساس مناسب‌ترین مدل به‌دست‌آمده از تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام، همان‌طور که در جدول شماره ۷ نشان داده شده است، مقدار R^2 به‌دست‌آمده ($0/731$) بیانگر این است که ۷۳ درصد از واریانس متغیر تعداد گروه‌های تروریستی با سرمایه اجتماعی بین‌المللی و اعتماد بین‌المللی تبیین شده است. همچنین به ازای هر واحد تغییر در میزان سرمایه اجتماعی بین‌المللی و اعتماد بین‌المللی، به ترتیب حدود ($3/076$) و ($-2/417$) واحد در میزان تعداد گروه‌های تروریستی تغییر به وجود آمده است. نکته مهم تغییرات مثبت و منفی‌ای است که سرمایه اجتماعی بین‌المللی و اعتماد بین‌المللی به ترتیب به صورت مثبت و منفی بر تعداد گروه‌های تروریستی گذاشته‌اند. سرمایه اجتماعی بین‌المللی به تنهایی قادر به تبیین ۵۰ درصد از متغیر تعداد گروه‌های تروریستی است.

جدول ۷. ضریب رگرسیونی سرمایه اجتماعی با تعداد گروه‌های تروریستی

گام	متغیر پیش‌بین	بتا	t	معناداری	R ²	R ² تغییر	F	df	معناداری
۱	سرمایه اجتماعی بین‌المللی	۰/۷۰۷	۳/۴۶۴	۰/۰۰۵	۰/۵۰۰	۰/۴۵۸	۱۱/۹۹۷	۱	۰/۰۰۵
۲	سرمایه اجتماعی بین‌المللی	۳/۰۷۶	۳/۹۰۸	۰/۰۰۲	۰/۷۳۱	۰/۶۸۲	۱۴/۹۳۰	۲	۰/۰۰۱
	اعتماد بین‌المللی	-۲/۴۱۷	-۳/۰۷۱	۰/۰۱۱					

ب) رابطه سرمایه اجتماعی و تعداد حملات تروریستی

همان‌طور که در جدول شماره ۸ نشان داده شده است، براساس مناسب‌ترین مدل حاصل شده از تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام، مقدار R² به‌دست‌آمده (۰/۸۲۹) بیانگر این است که ۸۳ درصد از واریانس متغیر تعداد حملات با اعتماد بین‌المللی تبیین شده است. همچنین به ازای هر واحد تغییر در میزان اعتماد بین‌المللی، حدود (۰/۹۱۰) واحد در میزان تعداد حملات گروه‌های تروریستی تغییر حاصل شده است.

جدول ۸. ضریب رگرسیونی سرمایه اجتماعی با تعداد حملات تروریستی

گام	متغیر پیش‌بین	بتا	T	معناداری	R ²	R ² تغییر	F	df	معناداری
اول	اعتماد بین‌المللی	۰/۹۱۰	۷/۶۲۷	۰/۰۰۰	۰/۸۲۹	۰/۸۱۵	۵۸/۱۷۰	۱	۰/۰۰۰

ج) رابطه سرمایه اجتماعی و شدت خشونت گروه‌های تروریستی

براساس مناسب‌ترین مدل حاصل شده از تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام (جدول شماره ۹)، مقدار R² به‌دست‌آمده (۰/۳۶۷) بیانگر این است که ۳۷ درصد از واریانس متغیر شدت خشونت با مشارکت نهادی تبیین شده است. همچنین به ازای هر واحد تغییر در میزان مشارکت نهادی، حدود (-۰/۶۰۵) واحد در میزان شدت خشونت اعمالی از سوی گروه‌های تروریستی تغییر حاصل شده است.

جدول ۹. ضریب رگرسیونی سرمایه اجتماعی با شدت خشونت گروه‌های تروریستی

گام	متغیر پیش‌بین	بتا	T	معناداری	R ²	R ² تغییر	F	df	معناداری
اول	مشارکت نهادی	-۰/۶۰۵	-۲/۶۳۵	۰/۰۲۲	۰/۳۶۷	۰/۳۱۴	۶/۹۴۴	۱	۰/۰۲۲

۴-۳. یافته‌های استنباطی

بخشی از یافته‌های پژوهش با نتایج عسل، نگر و رثمیر (۲۰۱۴)، هلفشتاین (۲۰۱۴) و سیجمن (۲۰۰۴) اشتراک دارد. اگرچه این نویسندگان به سطح بین‌المللی سرمایه اجتماعی نپرداخته‌اند؛ یافته‌های آن‌ها در سطح داخلی با بخشی از یافته‌های این مقاله همخوانی دارد. بدین صورت که با افزایش سرمایه اجتماعی بین‌المللی کشورهای منطقه یعنی تعمیق پیوندهای کشورهای با جامعه بین‌المللی (کشورهای غربی) بر میزان تشکیل یا تعداد گروه‌های تروریستی افزوده می‌شود. این یافته دقیقاً برخلاف یافته‌های شمائله (۲۰۱۷) است که وضعیت پایین و نامطلوب سرمایه اجتماعی را از عوامل اصلی تشکیل گروه‌های تروریستی قلمداد می‌کند.

این یافته پژوهش که افزایش مشارکت نهادی در کشورهای منطقه غرب آسیا از شدت خشونت گروه‌های تروریستی می‌کاهد نیز با بخشی از نتایج هلفشتاین (۲۰۱۴) اشتراک دارد، اما این یافته که با افزایش اعتماد بین‌المللی کشورهای منطقه بر تعداد حملات گروه‌های تروریستی (در سطح منطقه‌ای و جهانی) افزوده می‌شود، با همه پژوهش‌های مرتبط افتراق دارد.

نتایج پژوهش در این خصوص که افزایش ضریب سرمایه اجتماعی بین‌المللی منجر به افزایش تعداد گروه‌های تروریستی و حملات آن‌ها در غرب آسیا شده، با همه پژوهش‌ها تفاوت دارد. احتمالاً این موضوع به ریشه دوانیدن فرهنگ اسلامی در منطقه غرب آسیا و تمایل ضداجتماعی حاکمان سلطنتی در کشورهای منطقه یعنی گرایش به لیبرالیسم و جذب و حل شدن در فرایند جهانی شدن سیاسی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی بازمی‌گردد بنابراین می‌توان چنین استنباط کرد که چون نهادگرایی در این منطقه به بلوغ نرسیده است، شهروندان با تشکیل و پیوستن به گروه‌های تروریستی و افزایش دامنه حملات و شدت خشونت به این وضعیت پاسخ می‌دهند.

۵. نتیجه‌گیری

تروریسم در غرب آسیا عمدتاً به صورت متغیری کلی و بدون نظر گرفتن مولفه‌های آن بررسی شده است. علاوه بر این، همواره سعی شده با بهره‌گیری از متغیرهای سیاسی، فرهنگی، اقتصادی یا روانشناختی تبیین شود. به همین جهت، تاثیر متغیرهای میان‌رشته‌ای مانند سرمایه اجتماعی در آن چندان مورد توجه قرار نگرفته است.

در این پژوهش با تمرکز روی سرمایه اجتماعی و در نظر گرفتن سطوح مختلف بین فردی، ملی یا نهادی و بین المللی و مولفه های اعتماد، مشارکت و انسجام، این نتیجه حاصل شد که سطوح و مولفه های مختلف سرمایه اجتماعی در تعداد گروه های تروریستی، شدت خشونت اعمالی و تعداد حملات آن ها تاثیرات متفاوتی برجای می گذارد، به طوری که با افزایش سرمایه اجتماعی و اعتماد بین المللی، بر تعداد گروه های تروریستی و تعداد حملات آن ها افزوده می شود، چون شهروندان احساس می کنند که حاکمان آن ها بر ضد ارزش ها و هنجارهای آن ها عمل می کنند. استعمار کشورهای منطقه، مسئله اسرائیل و عوامل دیگر باعث شده است برخلاف حاکمان منطقه، در بین مردم منطقه نگرش بسیار منفی علیه کشورهای غربی شکل بگیرد و تداوم یابد. همچنین این نتیجه حاصل شد که روند صعودی مشارکت نهادی در جامعه از شدت خشونت گروه های تروریستی می کاهد، زیرا جامعه مدنی به عنوان سپری اجتماعی در برابر آن ها عمل می کند.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Ali, B. (2016). *ISIS, eastern violence and criticism of fascist reason*. Markaz. [in Persian]
- Asal, V. H., Nagar, N. A., & Rethemeyer, R. K. (2014). Building terrorism from social ties: The dark side of social capital. *Civil Wars*, 16(4), 402–424.
- Atwan, A. (2016). *Demonic production of the factors of the emergence of the Islamic State of Iraq and the Levant*. Elmi and Farhangi. [in Persian]
- Azin, A., & Seifzadeh, A. (2016). Investigating the social and political contexts of the emergence of ISIS in the Middle East. *Foreign Policy Quarterly*, 29(4), 27–50. [in Persian]
- Bankston, C. L., III, & Zhou, M. (2002). Social capital as process: The meanings and problems of a theoretical metaphor. *Sociological Inquiry*, 72(2), 285–317.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Bozorgmehri, M. (2019). A study on motivations and objectives of leaders and rank-and-file fighters in ISIS: Difference or similarity. *The Quarterly Journal of Political Studies of the Islamic World*, 8(31). [in Persian]
- Burt, R. S. (2017). Structural holes versus network closure as social capital. In N. Lin, K. Cook, & R. S. Burt (Eds.), *Social capital: Theory and research* (pp. 31–56). Routledge.
- Çınar, B. (2009). The root causes of terrorism. *METU Studies in Development*, 36(1), 93–119.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Harvard University Press.
- Delavari, A., Khalili, R., & Mehraban Incheboron, H. (2024). Social explanation of terrorism in West Asia: The impact of trust on terrorism in West Asia from 2007 to 2020. *Strategic Studies Quarterly*, 27(2), 115–146. [in Persian]

- Drew, C. (2022). The 3 types of social capital (bridging, bonding & linking). Helpful Professor. Retrieved from <https://helpfulprofessor.com/types-of-social-capital/>
- Ekhtiari Amiri, R., Alavian, M. and Vali Nataj, A. (2020). Comparative Study of Al-Qaeda and ISIS Groups. *The Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 2(3), 24-57. [in Persian]
- Fund for Peace. (2021). *Human rights and rule of law index*. Fund for Peace.
- Ganor, B. (2020). A typology of terrorist attacks: The “32 profiles” model. *Studies in Conflict & Terrorism*, 1-17.
- Garrison, A. (2003). Terrorism: The nature of its history. *Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society*, 16(1), 39-52.
- Grootaert, C., & Van Bastelaer, T. (Eds.). (2002). *Understanding and measuring social capital: A multidisciplinary tool for practitioners* (Vol. 1). World Bank Publications.
- Günay, E. K., & Sülün, D. (2021). The evaluation of the impact of social capital on economic development within the framework of the Legatum Prosperity Index: The case of OECD countries. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 1982-1996.
- Gurr, T. R. (1970). *Why men rebel*. Princeton University Press.
- Hamm, M. S., & Spaaij, R. (2017). *The age of lone wolf terrorism*. Columbia University Press.
- Helfstein, S. (2014). Social capital and terrorism. *Defence and Peace Economics*, 23(4), 363-380.
- Heshmati, A., Rezaei, A., & Toraby, G. (2020). The impact of national identity insecurity on the development of neo-terrorism in the Middle East with an emphasis on Iraq. *World Politics*, 8(4), 31-60. [in Persian]
- Hoffman, B. (2001). Change and continuity in terrorism. *Studies in Conflict &*

Terrorism, 24(5), 417-428.

Kalantari, K., & Noori, F. (2015). Religious terrorism in cyberspace and solutions to deal with it. In *The First Conference on Cyberspace and Cultural Developments*. [in Persian]

Kaplan, J. (2007). The fifth wave: The new tribalism? *Terrorism and Political Violence*, 19(4), 545-570.

Kaplan, J. (2010). *Terrorist groups and the new tribalism: Terrorism's fifth wave*. Routledge.

Khalili, R., & Mehraban Incheboron, H. (2019). International social capital: A framework for explaining Iran and Saudi Arabia relations. *Geopolitics Quarterly*, 15(2), 118-145. [in Persian]

Lin, N. (2017). Building a network theory of social capital. In N. Lin, K. Cook, & R. S. Burt (Eds.), *Social capital: Theory and research* (pp. 3-28). Routledge.

Mathee, S. (2019). *The globalising nature of terrorism and the manifestations and implications of new terrorism* (Doctoral dissertation). University of Pretoria.

Matusitz, J. (2013). *Terrorism & communication: A critical introduction*. SAGE Publications.

Mehregan N, Daliri H. (2015). The Relationship between Social Capital and Human Development in the Provinces of Iran. *QJER*; 15 (2) :117-136

Mohammadi, M. R. Motaghi, E. Suri, H. (2023). Analysis of the fourth wave of modern extreme fundamentalism in the framework of post-organizationism. *The Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 4(4), 105-127. [in Persian]

Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of Management Review*, 23(2), 242-266.

Narayan, D. (1999). *Bonds and bridges: Social capital and poverty* (Vol. 2167).

World Bank.

Page, C. (2017, April). Estimating effects of social capital on online social engagement: The 2014 Napa Valley earthquake. Paper presented at the *Midwest Political Science Association Annual Conference*, Chicago, IL.

Paxton, P. (1999). Is social capital declining in the United States? A multiple indicator assessment. *American Journal of Sociology*, 105(1), 88–127.

Prosperity. (2021). *The Legatum Prosperity Index*. Prosperity.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.

Ranjbar, H., et al. (2012). Sampling in qualitative research: A guide to getting started. *Annals of Military and Health Sciences Research*, 10(3), 238–250. [in Persian]

Rapoport, D. (2022). *Waves of global terrorism: From 1879 to the present*. Columbia University Press.

Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks*. University of Pennsylvania Press.

Shamaileh, A. (2017). *Trust and terror: Social capital and the use of terrorism as a tool of resistance*. Taylor & Francis.

Simon, S., & Benjamin, D. (2000). America and the new terrorism. *Survival*, 42(1), 59–75.

SIPRI. (2021). *Military expenditure*. SIPRI.

Stapley, C. (2009). Terrorism: Its goals, targets, and strategies. In *Terrorism's unanswered questions*. ABC-CLIO.

START. (2019). *Islamist terrorist attacks in the world 1979–2019*. START.

Szreter, S., & Woolcock, M. (2004). Health by association? Social capital, social

theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, 33(4), 650-667.

Taylor, B. J. (2002). *Opportunity and discontent: An analysis of mass political violence throughout the world from 1975 to 1994* (Doctoral dissertation, Loyola University Chicago).

Taylor, R. (2002). *The history of terrorism*. Lucent Books.

The World Bank. (2021). *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*. The World Bank.

Villalonga-Olives, E., & Kawachi, I. (2015). The measurement of social capital. *Gaceta Sanitaria*, 29, 62-64.

Wilkinson, P. (2011). *Terrorism versus democracy: The liberal state response* (3rd ed.). Routledge.

World Tourism Organization. (2021). *Tourist arrivals*. World Tourism Organization.

